

DÓKUS LÁSZLÓ VÉGRENDELETE

Bodnár Krisztián

Debreceni Egyetem BTK, Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Absztrakt: Dókus László (1786–1858) egy Zemplén megyében (és a 19. század közepétől országosan is) jelentős hivatali pozíciókat betöltő református köznemesi család sarja volt. Ennek ellenére mind az ő személyével, mind a családjával viszonylag keveset foglalkozott a történettudomány és a helytörténet-írás is. A tanulmány e korszereplő 1858-ban készült végrendeletét elemzi, kitérve a testáló lehetséges ön-ábrázolásaira, pályafutására, a családi vagyonszerzés és -átörökítés stratégiáira, a családtagok közötti viszonyokra, azaz a köznemesi mentalitás egyik változatát mutatja be, miközben a vonatkozó szakirodalom egyes megállapításaira is reflektál.

Kulcsszavak: Dókus László, Zemplén vármegye, végrendelet, köznemesség, mentalitás

A végrendeleteket, mint forrásokat az utóbbi évtizedek magyar történetírása is felfedezte, különböző módszerekkel vizsgálva és más-más perspektívákból szemlélve azokat. Mátay Mónika doktori disszertációja például több testamentum elemzéséből kerekít ki egy elbeszélést (MÁTAY 2002). A másik típusú kutatás során egyetlen végrendelet tartalmára és lehetséges olvasataira koncentrálnak a történészek. Miközben a „hétköznapi” emberek újra megjelentek a történetírásban (a végrendeletek kapcsán is, FENYVES–HALMOS 2010, 181–193), még mindig népszerűek a „nagy emberek” élettörténeteivel foglalkozó munkák is; ez utóbbira példa az egy évtizede megjelent testamentumgyűjtemény, amely közismert magyar művészek, politikusok végakarátát adja közre (CSIFFÁRY 2006).

Zömmel a szűkebb értelemben vett Magyarország lakóinak életét ismerhetjük meg ezekből a művekből, míg például Papp Klára a közelmúltban foglalkozott erdélyi végrendeletekkel is (PAPP 2013). Azonban úgy tűnik, Magyarországon az önmagában véve értékes forráspublikálások és -elemzések mellett az elméleti problémákat némileg mellőzték, kevésbé foglalkoztak például azzal, hogy az ilyen jellegű iratok rávilágíthatnak egyes korszereplők vagy családok anyagi helyzetére, mentalitására, a családtagok közötti jó vagy rossz viszonyra, a szokásokra, a nyelvhasználatra (Iványosi-Szabó Tibor vagy Németh Zoltán például röviden ugyan, de szóltak ezekről a kérdésekről a munkáik bevezetésében, IVÁNYOSI-SZABÓ–TÓTH 2002, 6; NÉMETH 1987, 7). De ugyanígy elhanyagolták a

testamentumoknak mint narratív forrásoknak az elméleti elemzését, nem fordítottak elegendő figyelmet arra, hogy a végrendeletek hogyan ábrázolták önmagukat, milyen életpályát (re)konstruáltak önmaguk és az utókor számára. A kvantitatív, illetve a kvalitatív elemzés közötti különbségek elméleti jellegű feltárása és a két perspektíva lehetséges módszertani eredményeinek feltérképezése is kisebb figyelmet kapott eddig a magyar történettudományban. Kivétel például a már említett Mátay Mónika, aki egy 2004-es tanulmányában ezeket a kérdéseket is felvetette, s nemzetközi kitekintést is adott (MÁTAY 2004, 248–270).

Rengeteg olyan történelmi személyiség végrendeletét publikálták már tehát, aki a „második” vagy a „harmadik vonalba” tartozott a korszereplők között. Ilyennek tűnhet első pillantásra a jelen esetben kiválasztott személy, Dókus László is, aki bár hipotézisem szerint szintén kevésbé jelentős és szervilis figurája volt a 19. század eleji Magyarországnak,¹ mégis egyrészt politikusként

1 Dókus László nem hagyott maga után visszaemlékezéseket, kevés személyes jellegű forrás kapcsolható hozzá, így a személyiségéről kevés dolgot állíthatunk teljes biztonsággal. Ha azonban a szerepeiben próbáljuk őt megragadni, azt láthatjuk, hogy hivatali pozícióit a politizáló köznemesség hangadó csoportjainak megalapozására töltötte be, hiszen a korabeli vonatkozó jegyzőkönyvekben a kötelességeit híven teljesítő személyként szólnak róla. Szintén ezt a hajlamát tanúsítja a Wesselényi Miklós, illetve a Kossuth Lajos ellen indított felségsértési perekben játszott szerepe, ahol ismét csak a felsőbb helyről érkezett parancsok kritikátlan végrehajtójaként találkozhatunk vele. Valószínűleg az sem véletlen, hogy 1831-től kezdődően

és tisztviselőként aktívan részt vett a közéletben (a reformkorban első alispánként, majd országgyűlési követként befolyásolta Zemplén vármegye sorsát, az 1830-as évek közepétől pedig kormányzati pozíciókat betöltve a szabadságharc leverése után az eperjesi kerületi főtörvényszék elnöki tisztségébe emelkedett fel, vagyis kevésbé szokványos köznemesi karriert futott be, nem mellesleg az 1830-as évek elején a kormányzat besúgójaként is tevékenykedett),² másrészt pedig a család tekintélyének és vagyonának megnövelésében is tekintélyes szerepet játszott. Oldalági leszármazottai között van főispán és múzeumalapító, de a református egyházban is országos jelentőségű pozíciókat töltöttek be egyes családtagok a 20. század elején. Jóllehet Dókus László végrendelete önmagában véve kevésbé érdekes dokumentum, úgy vélem, a fenti szempontok olyan kontextust teremtenek, amelyben ez az okirat sem lesz minden történeti érdek nélküli, azaz egy olyan személyiség utolsó akarata ismerhető meg, akinek a családja a helyi és az országos politikai elitbe való beágyazódás megalapozását köszönhette.

Dolgozatomban arra kereselek választ, hogy milyen életpálya olvasható ki egy meglehetősen magasra emelkedett *bene possessionatus* testamentumából (egyáltalán kiolvasható-e), hogyan ábrázolta önmagát a végrendelező, személyes vagy inkább jogi aktusként fogta-e fel a testáló egy ilyen okirat elkészítését, kiket és milyen sorrendben vett bele a dokumentumba, milyen vagyonnal és összeköttetésekkel rendelkezett. Dókus László 1858-ban készült végrendelete (májusban írta vagy íratatta meg, és júliusban halt meg) ugyanakkor visszatükrözheti a történetírás azon megállapítását is, miszerint „a köznemesség egy vékony rétege tehető nagybirtokosként, egy másik, számbelileg kiterjedtebb része, fokozatosan konszolidálódó középirtokosként

a kormányzat besúgója volt, és bár motivációit nem ismerjük, feltételezhető, hogy a megye egyik legtehetősebb családjának sarjaként – édesapja is másfél évtizedig volt Zemplén megye tiszti ügyésze, majd főügyésze – nem (vagy nem elsősorban) anyagi ellenszolgáltatásokért cserébe hajtotta végre a feladatát.

2 Ld. később részletesebben. Az 1835 februárjában megtartott tisztújításon Dókust ismét első alispánná választották, az országgyűlési követi megbízatásáról pedig lemondott. Innen került át 1836 nyarán a Királyi Táblához, valószínűleg korábbi „szolgálatait” hálálta meg így a kormányzat. Ebben szerepe lehetett többek között Majláth Antal egykori zempléni főispánnak (aki ekkoriban udvari kancellár, és aki az 1830-as évek elején Reviczky Ádám akkori kancellárral állt összeköttetésben, Dókus besúgói karrierjét is egyengetve), de annak is, hogy az 1832–36. évi országgyűlés során Dókusról készült titkosszolgálati jelentések az udvar számára kedvezően nyilatkoztak ténykedéséről. Pályájának rövid összefoglalásai: VÁLYI 1858, 21–22; PÁLMÁNY 2011, 885–886.; OLÁH 2013.

vághatott neki a kapitalista korszaknak” (SZABAD 1979, 586). De Dókus személye azért is lehet fontos, mert rajta keresztül olyan érdekes társadalomtörténeti adalékokra is rátalálhatunk, amelyek árnyalhatják a Tisza vidéki ellenzéki protestáns köznemességről kialakult sztereotip képet, éppen az említett személy aulikus ténykedése következtében. Mindezekon túlmenően pedig – úgy vélem – időnként talán a megszokottnál is szubjektívabb emberi hang is kicsendül ebből a végrendeletből, ami segíthet a jellem megrajzolásában. Azt viszont hozzá kell tennünk, hogy az efféle okirat (legalábbis elvben) meglehetősen kötött formájú, nem mellesleg pedig gyakran részt vettek a megírásában szakemberek – jogászok – is, ami egyrészt azt sejtethetné, hogy ezáltal kevésbé van jelen a végrendelező a testamentumban, másrészt viszont jelen esetben éppen egy jogi végzettségű testálóval van dolgunk, ami valószínűleg nem elhanyagolható szempont. Annak érdekében azonban, hogy a tanulmányban szereplő végrendeletből következtetéseket vonhassunk le, célszerűnek tartom néhány mondatban felvázolni a család, illetve a megszerzett vagyon gyarapításának a történetét, majd pedig a végrendelező pályájáról ejtek szót.

Amint azt már fentebb említettem, Dókus Lászlót szoros szálak fűzték Zemplénhez és azon belül Sátoraljaújhelyhez. Maga a família eredetileg Békés megyéből származott, amint erre a csabacsüdi előnév is következtetni enged (bár leginkább csabai formában használták), az onnan a 16. században elszármazott I. Mihály szerzett nemességet (1572), az Abaúj vármegyei Regécen volt várkatona, majd a nemeslevelet 1656-ban hirdették ki Zemplén megyében is (MAGYAR... 1905, 188; KOMPORDAY 2002, 153–161). Elsősorban katonáskodással foglalkoztak, illetve III. Mihály II. Rákóczi Ferenc udvarbírája volt (KOMPORDAY 2002, 154), tehát ezt az időszakot lehet a politikában való részvétel első időpontjának tartani. Az ezt követő bő egy évszázadból azonban nem maradtak fenn nyomai annak, hogy a család bármelyik tagja bármiféle jelentősebb közéleti-politikai funkciót látott volna el, egészen az 1790-es évek elejéig, amikor is Dókus I. József, László édesapja tiszti ügyész lett.

Komporday Levente szerint III. Mihály fia, I. Zsigmond költözött át Sárospatakról Újhelybe (KOMPORDAY 2002, 154), de ennek ellentmond egy 1636-os szőlőbirtok-vásárlási újhelyi oklevél, amely Zsigmond dédapját, Imrét „Városunkban lakozónak” írja. Ismereteim szerint ez az első adat a család e városbeli birtoklására vonatkozóan (legalábbis a családi gazdasági és birtokjogi iratok első darabja ez az okirat); ekkor adták el „Dókus Imrének Feleségének Ramocsaj Margit

Aszonymnak ... Nyolcz Forinton örök áron meg másolbatatlan képpén Fiurul Fiura Nemzetségrül Nemzetségre” a „köves hegyen” található szöveget.³ A 18. század volt a család beilleszkedésének, vagyongyarapításának, társadalmi tekintélye növekedésének időszaka. Itt csupán röviden szeretném felvillantani a Dókusok vagyonszerzésének ide kapcsolódó, fontosabb állomásait (a kutatást megnehezíti, hogy az 1770-es éveket megelőző időszakokból csak nagyon esetlegesen maradtak fenn vonatkozó források, a mennyiségük ekkortól kezd szignifikánsan emelkedni).

Dókus László édesapja, I. József például egy 1778. május 27-i okiratban nyilatkozik, miszerint „*az Fedelnek alkalmatlan fen tartasa miatt, ezen S. A. Ujhely Városában a Solymkaban ... levő Hazamnak, Istalomnak, Borházamnak, és Pinczemnek... karát [kárát] látom...*”⁴ ezeket el kívánja adni; mindez tehát arra utal, hogy bortermeléssel és egyéb mezőgazdasági tevékenységekkel foglalkozhattak. 1795-ben 32 évre zálogba vették Sennyey Anna bárónőtől a fundusát a rajta lévő épületekkel együtt; ugyanebben az évben megkapták zálogul Krucsay Krisztina szabad curialis szántóföldjeit is.⁵ Az 1800. évi, a nemesi jövedelmekre vonatkozó összeírásból azt is megtudjuk, hogy Dókus Józsefnek 36 katasztrális hold szántója volt, amiből 4 7/8 teleknyi jövedelem származott (BARTA 2011, 334). Dókus László édesanyja, tolcsvai Nagy Zsuzsanna családi örökségét nehezebb kinyomozni.⁶ Egy levélben, melyet Bodó Lajos szolgabírónak írt – és amelyre ceruzával tévesen írták az 1778-as évszámot, hiszen ebben Nagy Zsuzsanna özvegynek titulálja magát, miközben a férje csak 1805-ben hunyt el –, törvény útján kívánja visszaszerezni Ujházy Lajos zálogos birtokostól a Tolcsva, illetve a szomszédos Vámosújfalú határában lévő földeket és réteket.⁷ 1805-ben pedig Szirmay Antal ellen indított zálogos pert.⁸ Mindezeket az adatokat azért hoztam példának, mert ezek alapján is látható, hogy a család

sokféle úton igyekezett biztosítani a megélhetését, és nem meglepő módon a házasságok is hoztak magukkal némi vagyont.

A Dókus család tehát a bene possessionati azon rétegéhez tartozott, amely nem zárkózott el a gazdasági tevékenységtől sem, s úgy tűnik, értett is a vagyongyarapításhoz, illetve a lokális társadalmakba való beágyazódáshoz. A családtörténetből arra következtethetünk, hogy a 17. század elején még armális nemesi státuszba sorolható familia a 19. század közepére-végére nem csak a helyi társadalomnak és közéletnek vált megbecsült és jómódú tagjává, de országos ismertségre és elismertségre is szert tett, beépülve a bene possessionati soraiba. A 18. század utolsó harmadában már elegendő anyagi forrással rendelkeztek a különböző befektetésekhez, jórészt a hivatalviselésnek köszönhetően. Arra vonatkozóan is van adat, hogy pénzt adtak kölcsön kamatra; legalábbis mindez kikövetkeztethető abból, hogy 1787 januárjában Dókus I. József a városi tanácshoz fordult a Zahiblyák Jánostól vissza nem kapott tőke és kamatok miatt.⁹

A fentebb írottak alapján természetesnek tarthatjuk, hogy Dókus László – és testvére, II. József is – igyekezett tovább gyarapítani a családi vagyont,¹⁰ amint az a végrendeletéből is kiviláglik. 1812-ben Fodor István árendába adta a testvéreknek három szabad és öt dézsmás földjét.¹¹ Ez azt mutatja, hogy aktív gazdálkodást folytattak, illetve hogy még a dézsmaadó birtokok legalább átmeneti tulajdonlása is haszonnal járhatott. Az is látható ebből, hogy a családnak megvoltak a gazdasági adottságai a telkek gondozásához, de arra vonatkozóan nem találtam adatot, hogy kikkel műveltették meg a földjeiket, milyen jószágaik voltak.

9 MNL BAZML SFL, V. 1. Sátoraljaújhely város iratai (1111) 1617–1848 (1898). I. fejezet, I. 24. számú irat.

10 Dókus (II.) József felesége nagycsepcsényi és mutnai Vladár Amália volt. A Vladár familia Nagy Iván szerint „Turóc vármegye egyik legtörzsökösebb és családja” volt, 1263-ban szereztek birtokot Mutnán (NAGY 1865, 249–250). Kiterjedt és messzi területekre szétszóródott családot alkottak, de a 19. század eleji-közepi birtok- és anyagai viszonyaikra eddig nem találtam adatot, ezért nehéz megmondani, vajon a Dókusok presztízsét növelte-e a házasságkötés, vagy esetleg a Vladárok örülhettek egy, a vagyont gyarapító és a politikai életben is egyre nagyobb súllyal szereplő család tekintélyének és pénzének. Érdekes egyébként – és egyben jelzi a Dókusok politikai aktivitásának növekedését, de egyúttal talán a megbecsültségüket is –, hogy József az 1820-as években (tehát a bátyja, László felívelni kezdő karrierje idején) szintén hivatalt vállalt Zemplén vármegyében. Völgyesi Orsolya szerint 1827 októberében Mauks Mihály helyett őt, az akkor főjegyzői tisztséget betöltő Dókus László testvérét választották meg a kálvinista és részeg emberek az adószedői hivatalra (VÖLGYESI 2010, 314).

11 MNL BAZML SFL, XIII. 8. Dókus 1810–1819 csomó.

3 MNL BAZML SFL XIII. 8. 1636–1699 csomó.

4 MNL BAZML SFL XIII. 8. 1770–1779 csomó. A *Zsolyomka* Újhelynek ma is meglévő településrésze a nyugati oldalon, részben már be van építve (KOVÁTS 2001, 502).

5 MNL BAZML SFL, XIII. 8. 1790–1799 csomó.

6 A tolcsvai Nagy család nem lehetett nagy jelentőségű, Nagy Iván is meglehetősen keveset ír róluk: Zemplén vármegyei eredetű familia, amelynek Borsodban is volt birtoka (NAGY 1860, 48). Ifjabb Reiszig Ede szerint 1626-ban nyert nemességet a család, később Borsodban és Szabolcsban is éltek leszármazottai (REISZIG é. n. <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0026/22.html>, hozzáférés: 2015. augusztus 18.)

7 MNL BAZML SFL, XIII. 8. 1770–1779 csomó.

8 MNL BAZML SFL, XIII. 8. 1800–1809 Dókus csomó.

Egy 1813. évi szerződésben – amelyet Szarka József, az ungvári református gyülekezet prédikátora és a felesége írt alá, és amelyben a házukat eladják Blum József „*betsületes Arendás Zsidónak*” – a Dókus testvéreket a „*régi Hid utzában*” lakó szomszédokként aposztrofálják.¹²

1818-ban Ippi Bydeskuty Mihály adott el Dókus Lászlónak két szőlőt (az egyik szabad, a másik dézsmás);¹³ ugyanebben az évben Dávid Alter bérelte ki Dókus „*Korcsma házáat*”, majd 1819-ben szintén.¹⁴ László Lónyay Gábortól is bérbe vett szőlőt, mégpedig „*összeséggel három ezer hatszáz negyven egy Rftokban huszonhárom xrokban*” (1818).¹⁵ 1820-ban Bumbera Mária adta el neki a „*Varga Úttzában*” lévő házáat 600 rhénes forintért, váltócédulában, de Dókust „*mint különben is Tő-Szomszédnak*” nevezi.¹⁶ 1832-ben egy árverés során megszerezte a lakóháza mellett álló házat, épületeivel együtt (előbb Blum József, majd Kästenbaum – az okiratban Kesztembaum¹⁷ – Márton tulajdona), 3400 forintért, váltócédulában.¹⁸ Ennek a célja az is lehetett, hogy lakókat fogadjon, és valóban található is egy olyan összeírás (évszám nélkül), amely szerint a „*Ronyvára járó Sikátor Úttzában*” található házában volt két lakója, név szerint Ábrahám Goldberg és Izráel Bethlen.¹⁹ Tehát a bene possessionati egy része több forrásból is igyekezett biztosítani a jövedelmét, ám az a következtetés is levonható mindebből, hogy adott esetben egy-egy személy vagy család a sikeres gyarapodás következményeként jelentős ingó és ingatlanvagyon élvezetében részesíthette az utódokat. Maga Dókus László is igyekezett gyarapítani a családi vagyont, nem volt tőle idegen a befektetés. De – amint azt látni fogjuk – nem minden megszerzett vagyontárgy

szerepel a végrendeletében, legalábbis nem nevesítve, így nem könnyű megmondani, vajon ezekből mennyi maradt meg élete végén.

Bizonyosnak tartható, hogy a család viszonylagos jólétének megteremtéséhez hozzájárult László politikai szereplése. Ez inkább az országos tisztségek elvállalásakor jelenthetett nagyobb pénzösszegeket, hiszen 1836 után fontos pozíciókat töltött be (királyi tanácsos, II. személynöki, majd nádori ítélőmester, a Hétszemélyes Tábla közönséges bírója, az 1850-es évek elején-közepén pedig az eperjesi Oberlandesgericht elnöke).²⁰ Tekintélyes készpénz-vagyont halmozhatott fel, hiszen a testamentumában a rokonai között összesen 9000 conventiós forintot (ezt a summát kötelezvényekben kellett kiszolgáltatni) és 108 darab császári aranyat rendelt szétosztani.

Dókus László iratanyagában csupán nagyon kevés magánlevél maradt fenn, ezek is csak viszonylag szűk időintervallumból, ezért még a közvetlen rokonaival való kapcsolattartásáról is alig tudunk valamit, jóllehet miután országos hivatalokat vállalt, az év jelentős részét a szülőföldjétől távol kellett töltenie. 1838–39 folyamán két levelet küldött neki a sógora, Szilvássy László,²¹ aki Dókus Erzsébetnek volt a férje. Ezekben a nej betegségéről, illetve haláláról tudósítja rokonát.²² 1847 folyamáról maradt fenn Dókus Lászlónak három levele, amelyeket unokaöccsének, III. Józsefnek²³ a feleségéhez, Rátkay Borbálához (Birihez) intézett.²⁴ Ezekben főként Borbálának szóló névnapi köszöntések, illetve a családi életre vonatkozó tanácsok, szeretetre és összetartásra való buzdítások találhatók.²⁵

Az általam eddig tanulmányozott iratok alapján azt lehet feltételezni, hogy Dókus Lászlót szoros kapcsolat fűzhette Klára nevű nővéréhez, legalábbis az elmondható,

12 MNL BAZML SFL, XIII. 8. Dokus 1810–1819 csomó. A közterület megszokott neve egyébként Óhíd utca volt. Ez jelenleg a Dózsa György utca (KOVÁTS 2001, 287).

13 MNL BAZML SFL, XIII. 8. Dokus 1810–1819 csomó.

14 MNL BAZML SFL, XIII. 8. Dokus 1810–1819 csomó.

15 MNL BAZML SFL, XIII. 8. Dokus 1810–1819 csomó.

16 MNL BAZML SFL, XIII. 8. Dokus 1810–1819 csomó. A város történetét feldolgozó lexikon szerint az 1760. évi összeírásban két ilyen nevű utca szerepelt, 1869-ben pedig a mai Rákóczi utca és a Ronyva-malomárok környékén létezett közterület ilyen megnevezéssel (KOVÁTS 2001, 439).

17 A név ma általánosan elfogadott írásmódja Kästenbaum, ám a korszakban az idegen (hangzású) nevek bizonytalan helyesírása következtében ez a név is gyakorta torzult vagy fonetikusán átírt formában – Kesztembaum, Kesztembaum – szerepel több dokumentumban, sok más névhez hasonlóan.

18 MNL BAZML SFL, XIII. 8. Dokus 1810–1819 csomó, Dokus 1830–1839 csomó.

19 MNL BAZML SFL, V. 1. Sátoraljaújhely város iratai (1111) 1617–1848 (1898). I. fejezet, I. 17. számú irat. No. 40. *S. A. Új helyi Városta Taxalis Telkeinek Összeírása*. Dókus László a névsorban a 39. szám alatt szerepel.

20 Ld. még a 2. jegyzetet is.

21 A Szilvássyakról is keveset tud a genealógus-történész, mindösszesen annyit, hogy a 19. század elején Zemplén megyében, Füzeséren voltak birtokaik (NAGY 1863, 732).

22 MNL BAZML SFL, XIII. 8. Dokus 1830–1839 csomó.

23 III. József az 1870-es évek elején alispáni tisztséget viselt, majd 1875 és 1882 között Zemplén megye főispánja volt. (Részletesebben lásd DONGÓ é. n. <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0026/21.html>. Hozzáférés: 2015. augusztus 18.)

24 A Rátkayak Gömör vármegyei eredetűek, nemességük csupán néhány évtizedre ment vissza, 1769-ben szerezte meg Rátkay Péter. 1836-ban Rátkay Pál Abaúj vármegyében volt esküdt, később al-, majd főszolgabíró (NAGY 1862, 653–654). Ebben az esetben tehát feltételezhető, hogy az ő számukra jelenthetett nagyobb presztízst egy viszonylag régebben nemesi címmel bíró és a helyi – sőt Dókus Lászlóval már az országos – politikai életbe is beépült családba való benősülés.

25 MNL BAZML SFL, XIII. 8. Dokus 1840–1849. Levelek és egyéb iratok csomó.

hogy nem találtam ennél személyesebb jellegű írásokat a kutatásaim során. Egy keltezetlen levélben Klára megköszöni testvére gondoskodását: „*Vettük a' Fiam el küldött ruháit s közöttte ismét betses adományaidat, Lehetetlen szavakat találnom azon temérdeki joságodatt tsak valamennyire is meg köszönni melyeket vele s általa velünk közölsz, az Egek Ura aldjon meg minden féle áldásaival ezerszer meg ezerszer köszönök mindeket melyeket elő számlálni nem lehet.*”²⁶ Egy 1853. október 29-én, Miskolcon írott levelében Klára megemlíti, hogy megérkezett Tahy István úr Bécsből, és aranyakat hozott, amiket megszámlolás után „*többibe*” tettek. Egy mellékesnek tűnő félmondatból azonban megtudjuk, hogy „*el álmékkottunk a latásán mej tsudának láttuk mostani világba*”.²⁷ Mindez rávilágít arra, hogy az aranyakat szerző Dókus László ilyen formában is gondoskodott a családjáról, de arra is, hogy kétségtelenül az udvarnak tett szolgálataiért kaphatott ellentételezést. Itt pedig visszatérhetünk a tanulmány elején említett azon problémához, miszerint a Tisza vidéki ellenzéki köznemes típusa mellett voltak olyanok is (mint éppen Dókus), akik nem illenek bele ebbe a képbe, azaz egyéni életpályát futottak be, viszont a történetírás arra még nem derített fényt, hogy ez az utóbbi csoport mennyire lehetett jelentős számában és befolyásában. Hozzá kell tennünk azt is, hogy a jelek szerint meglehetősen kivételes esemény volt az aranypénzzel való találkozás (amennyiben hihetünk a Dókus Klára levelében írottaknak, ám ennek a kérdésnek az eldöntéséhez sok hasonló jellegű megnyilatkozást kellene megvizsgálni), így valószínűsíthető, hogy a családot a módosabbak közé kell számítani, mindez pedig kihathatott a társadalmi megbecsülésre és a családi „önbizalomra” is.

Dókus László fiatal korától kezdve aktívan részt vett a helvét hit patronálásában; 1814 februárjában például ő és György József kérte fel Kazinczy Ferencet a helyi egyház főgondnokának.²⁸ Hőrcsik Richárd kutatásaiból azt tudjuk, hogy Dókus 1816-ban azok között volt, akik anyagilag támogatták a sárospataki új református kollégiumi épület elkészülését (HÖRCSIK 1996, 101).

1817-ben Dókus Józsefné és két fia (József és László) 3–300 forintot fizetett a sátoraljaújhelyi templom palával való befedését, illetve új torony építését célzó kivetés során, 1820-ban pedig László két ónkannát készíttetett az egyház számára (FEJES 1889, 180, 185). 1841 januárjában őt választották címzetes főgondnoknak (FEJES 1889, 199), majd a protestáns unió létrehozására szánt bizottságba is bekerült a világi reformátusok részéről (RÁCZ 1897, 377).

A família politikai és gazdasági megerősödésének, valamint a végrendelező pályafutásának és családi kapcsolatainak felvázolását követően ejtsünk szót a testamentum részleteiről is. A dokumentum tetemes része a vagyon szétosztását tárgyalja. Általános örökösévé unokaöccsét, III. Józsefet tette meg, akit szinte a gyermekének tekintett („*nálam a' magzati vigasztalás hiányát kitűnő hűséggel és hozzáam vonzó ragaszkodással pótolta*”), és aki a jelek szerint ápolta is őt („*lankadó élttem fáradalmaim és a' negyven hat évekig viselt hivatalok közben elgyengült egészségem szenvedéseit, nejevel Rátkay Biri kedves húgommal együtt ritka példájú gondszerű gyöngédséggel enyhíté és ápolá*”); pénzt viszont tételesen nem írt elő az ő számára.²⁹ Mivel a fiatalembert „*birtoklási és szabad rendelkezési teljes joggal*” nevezte ki általános végrendeleti örökösének, így feltételezhető, hogy bízott abban: József óvni fogja a vagyont, nem szükséges mást vagy másokat megbízni a felügyelettel. Két, addig életben maradt testvérenek jutott 3000–3000 forint és 36–36 császári arany, három unokaöccsének, illetve unokahúgának 1000–1000 forint és 12–12 arany. A végrendelező egy-egy félmondatban megemlíti unokaöccse 1858-ig született három gyermekét: „*az ő reményteljes, nekem már eddig is rokoni sok örömet nyújtó Dókus Gyula és Dókus Ernő fiait 's velök eg[gy]ütt kedvesen fejlődő Dókus Margit leányát*”.³⁰

Az örökösök között felosztandó vagyontárgyak sorát folytatva megállapítható, hogy elsősorban az ingatlanok sorsának alakulása bizonytalan. Az Óhíd utca 691. szám alatti épületről mint lakóházáról szó esik ugyan, ám más lakásról nem. Pedig például a Sá-

26 MNL BAZML SFL, XIII. 8. Dókus 1790–1799 csomó. A levél datálása problémás, ugyanis a hátoldalon a „Kb. 1790” megjegyzés olvasható, amit ceruzával írtak oda, Dókus László pedig 1786-ban született, így nem valószínű, hogy 1790 körül segíteni tudta volna a nővérét.

27 MNL BAZML SFL, XIII. 8. 5. doboz, Vegyes családi levelezés, 1850–1918 csomó.

28 Erre vonatkozóan lásd pl. VÁCZY 2012, 569. „*Vor zehn Tagen kam Fiskal Dókus, ein sehr geschätzter junger Mann, (...) und der Prediger György von Ujhely zu mir.*” [Tíz nappal ezelőtt Dókus fiskális – aki nagyra becsült fiatalembere – (...) és az újhelyi György lelkész jöttek hozzám.] Kölchey levele Rummy Károly Györgynek, 1814. február 13. (VÁCZY 1901, 219.)

29 MNL BAZML SFL, XIII. 8. 5. doboz. Dókus László iratai... csomó.

30 MNL BAZML SFL, XIII. 8. 5. doboz. Dókus László iratai... csomó. III. Józsefnek később még két gyermeke született. Gyula és Ernő iratai viszonylagos bőséggel állnak a kutatók rendelkezésére. Gyula alispán volt, részt vett a mai Kazinczy Ferenc Múzeum elődjének megalapításában, történeti tanulmányokat is írt, és aktívan részt vett a református egyház életében. Ernő az 1890-es évek elejétől volt országgyűlési képviselő, a 20. század első évtizedeiben pedig rendkívül sok egyházi tisztséget vállalt, többek között a Tiszáninneni Református Egyházkerület főgondnoka, a Sárospataki Református Kollégium gondnoka, az országos zsinat világi elnöke volt.

toraljaujhely helyneveivel foglalkozó kiadvány szerint az 1845. évi összeírásban több helyen is szerepel „*Mlsgos Dókus László Úr Háza*”; az Óhíd utcán a 714. és a 731. szám alatt, a Zsolyomka utcán pedig a 434. szám alatt (KOVÁTS 2008, 151). A többi ingóságáról és ingatlanról azonban csak általánosságban beszél a végrendelet: „*bár mily nemű, minőségű, ingatlan és ingó javak, borok, pénzek, számomra kötelezett adóssági tőkék, részvény és állam kölcsöni értékek, vagy egyéb, más nevezet alatt bírt és ezentul bírható vagyonok*”.³¹ Egyelőre azonban nem találtam semmilyen iratot sem a Dókusok családi levéltárában, amelyek fényt deríthetnének arra, kikkel kereskedett László, kiknek adott kölcsön kisebb-nagyobb összegeket, milyen részvényt papírokba fektethette a pénzét stb. Talán nem meglepő, hogy az ingatlanvagyon ilyen jelentőséget kapott Dókus végrendeletében is, hiszen valószínűsíthetően a 19. század elején-közepén is megfelelő anyagi stabilitást biztosíthatott egy-egy ingatlan birtoklása. Úgy tűnik, ennek a kiemelése nem lehetett teljesen szokatlan, hiszen amint arra Rác István is rámutat, az általa közreadott debreceni testamentumokban is ezeket a vagyontárgyakat említették meg hangsúlyosabban (RÁCZ 1983, 10).

Dókus László az újhelyi református egyházra is hagyományozott némi pénzösszeget: a lelkészek évi díjának megnövelésére 400 konvenció forint tőkét biztosított. Csak áttételesen gondolt azonban ily módon az egyházára, a lelkészek segítése révén nyújtott valamiféle segítséget a működéshez, ami adott esetben csekély jelentőségűnek tűnhet. Ugyanakkor viszont Horn Ildikó a 16–17. századi erdélyi nemesasszonyok végrendelezési szokásait vizsgáló tanulmányában felhívja a figyelmet arra, hogy az egyháznak tett adományokról való „elfelejtkezés” nem jelentette az odaadás hiányát; példaként Báthory Annát említi, aki az egyházára nem fordított gondot e tekintetben, jóllehet jelentős mértékben támogatta azt korábban (HORN 2007, 343). A korábban említett tények alapján elmondható, hogy Dókus hithű és aktívan vallásos protestáns volt, aki egyaránt részt vett a helyi és az országos egyházi ügyekben, szolgálataival és anyagi támogatásával egyformán az egyháza javán munkálkodott, de ez családi hagyomány lehetett, amint az az édesanyja példájából is kiviláglik. Ezért is tűnhet meglepőnek, hogy nem rendelt jelentősebb összeget vallási célokra, sem a saját lelki üdvösségéért nem tartott fontosnak meghozni semmiféle rendelkezést.

Dókus László vallásosságának fényében első pillantásra furcsán hathat, hogy végrendeletéből kimaradtak a vallási toposzok. Úgy tűnik, a 19. században egyébként is csökken ezek jelentősége, nem minden esetben tartották fontosnak például az imádságos bevezetést,³² de az olyan rendelkezések is ritkábban találhatók meg, amelyek az elhunyt lelki üdvéről vagy a róla való megemlékezésről szólnak.³³ Dókus cselekedetének talán az lehet a magyarázata, hogy a testáló egyszerűen jogi aktust látott ebben (kérdés persze, hogy a megszüntetett végakarata mennyiben tért el az újonnan írottól). Ez tehát csökkenti a végrendelet „szubjektivitását”, kevesebbet árul el az írójáról, és inkább a szakszerűség jellemző erre az okiratra, mintsem az elmélkedő-„okító” hangnem. Szintén nem esik szó a dokumentumban a leendő temetés körülményeiről, a szertartásról. Nyilvánvalóan megvoltak az ilyenkor követett hagyományok úgy a családban, mint az egyházban, tehát ebben az esetben a testáló feltételezhetően nem érezte szükségét annak, hogy ezekről bővebben említést tegyen.

Érdekes az is, hogy Dókus a testamentumában nem említett semmiféle jótékonyági célt, amelyre némi pénzt hagyott volna elkülöníteni, sem az egykori alma materét (a Sárospataki Református Kollégiumot). A Kollégium 1777 és 1830 közötti történetére vonatkozó kutatásai során Ugrai János megállapította, hogy ebben az időszakban 248 felajánlást lehet összeszámolni, amelyből 148 volt végrendeleti hagyaték, de ebből is 124 testáló csupán egy kisebb összeget hagyott az iskolára; megemlíti azt is, hogy a felajánlók több mint fele 500 rhénes forintnál kisebb összeget adott, és a tehetősebbek kevésbé voltak adakozók (UGRAI 2007, 82–84).

Néhány szót még érdemes szólni a testamentum „szubjektívabb” részleteiről. Dókus eddig ismeretlen okokból – a végrendelet kezdő sorai szerint – megszüntette a korábbi végrendelete hatályát, és azt a dokumentumot nem is találtam meg a hagyatékában, így valószínűleg titok marad, mi állhatott benne, és miért döntött a módosítás mellett. Maga a rendelkező is megemlíti, hogy „*nő és magzat nélkül*” él, de azért is választotta általános örökösül az unokaöccsét, mert az gondoskodott róla; itt azonban megvillanni látszik némi keserűség, hiszen a fiatalembernek kellett pótolnia

32 Farkas alis Kukoricza János 1841. február 4-i végrendelete például így kezdődik: „*Az Atyának, Fiúnak s' Sz. Lélek Istennek nevében Amen.*” (CZÉGÉNY 2000, 200).

33 A szabadszállási Mészöly Ignácné 1842 februárjában például kötelességül hagyja a testamentum végrehajtóinak, hogy a szülei, az ő és az unokája sírjához „emlékköveket” állítsanak, őt magát pedig „*tiszteletesen eltakarítottai tartozzanak*”. (KEMÉNY 2005, 336).

31 MNL BAZML SFL, XIII. 8. 5. doboz. Dókus László iratai 1807–1858 (magán és hivatali iratok 1807–1853, végrendelete 1858) csomó.

„a' magzati vigasztalás hiányát”, ami arra utalhat, hogy Dókus László talán vágyott családra, de valamiért mégis egyedül töltötte mindennapjait. Sasfi Csaba (Fallenbüchl Zoltán kutatásaira alapozva) a felsőbb iskoláztatás 19. századi történetét bemutató könyvében azt a nézetet vallja, miszerint a józsefi korszaktól kezdődően folyamatosan nőtt a hivatásuknak élő, aggregény hivatalnokok száma (SASFI 2013, 74). Esetünkben is érdemes lehet megvizsgálni ezt a lehetőséget.

A testáló szintén kiemeli a munkában eltöltött hosszú évtizedeket, illetve a testi betegségét, amiről keveset tudunk, de a Tihanyi Apátság balatonfüredi vendégnévsorai szerint Dókus 1854-ben biztosan megfordult a füredi gyógyfürdőben.³⁴ A végrendeletében is megemlíti, hogy „az évek általam fürdőben vagy más helyen nem töltött szakaszai alatt” az Óhid utcai házban él, és azt is tudjuk, hogy a balatonfüredi fürdőben halt meg, szívszélhűdés következtében, tehát az egészsége kétségtelenül rossz volt. Így feltételezhető, hogy a betegség súlyosbodása volt az egyik – ha nem a legfőbb – motívuma annak, hogy (új) végrendeletet készítsen vagy készíttessen. Arra is rávilágíthat a szöveg elemzése, hogy Dókus viszonylag részletes, a stilisztikáját tekintve sem alacsonyrendű végrendeletet tudott szerkeszteni, tehát nem a halálos ágyán kellett azt sebtében aláírnia.

Ebben az esetben nem egy inventárium jellegű, „bölcseleti” végrendelettel találkozunk, ami egyrészt tételesebben felsorolná a vagyontárgyakat, másrészt jobb betekintést nyújthatna készítőjének mentalitásába. Így azonban az áthagyományozandó vagyont még csak nagy vonalakban, nagyságrendileg sem lehet meghatározni; nehéz elképzelni, hogy a végrendelező – akiről láttuk, hogy elődeihez hasonlóan igyekezett növelni a családi tulajdont – ne tudta volna, mennyi vagyona van, és ennek mennyi lehet az értéke, valószínűleg nem tartotta fontosnak azt, hogy ennek különösebb jelentőséget tulajdonítson. Viszont az ebből is kiderül, hogy gondoskodni kívánt a családtagjairól, de az általa (is) megszerzett ingóságairól és ingatlanairól is.

Összegzőképpen elmondható, hogy Dókus László végrendelete fontos adalék lehet egy talán kevésbé szokványos köznemesi pályafutás értelmezéséhez (még akkor is, ha ebben a konkrét esetben a testáló nem részletezi alaposan az életútját), és egyéb dokumen-

tumokkal együtt kialakulhat egy kép arról, hogyan lehetett anyagi és politikai téren hozzásegíteni egy családot a felemelkedéshez. Felvetődhet, hogy III. József karriert befutott gyermekeinek (Gyulának, Ernőnek és Lászlónak) az élet- és pályakezdését befolyásolta-e a Lászlótól az apjukra hagyott vagyon és tekintély; nagy valószínűséggel igennel válaszolhatunk erre. Azt is fontos ismét kiemelni, hogy esetünkben az eredeti végrendeletet a testáló semmisnek tekintette, az vagy elveszett, vagy lappang, ezért a levont következtetések (például a személyiséget, a családtagokhoz való viszonyt stb. illetően) kizárólag e módosított okiratra vonatkozhatnak, hiszen nem tudjuk, mi állt az első változatban.

Az alábbiakban a végrendelet szövegét a mai nyelvhasználatnak megfelelően közlöm, eredeti formájukban meghagytam azonban a tulajdonneveket és a sajátos írásmódú kifejezéseket. A hiányzó szövegek közti írásjeleket külön jelzés nélkül pótoltam, a helyesírást modernizáltam.³⁵

Alul írt előbbi végintézetemet megszüntetem, azt hatályon kívül helyezem, s most utolsó, meg nem kötött s legkevésbé sem korlátolt szabad akaratomat, ezen újabb végrendeletemben foglalom; melynek erejénél fogva nyilvánítom, hogy:

1.) Éltemnek 72 évre terjedt pályáját itt Zemplény megyének Sátor allya Újhely városában nő és magzat nélkül töltöm; s miután első gyermekésem óta vélöm növekedett, s az együtt tanulás és több évi közös gazdálkodás által is hozzám közelébről csatolt idősb Dókus József testvérbátyámnak kedves nejével Wladár Amália jó ángyommal kötött boldog házasságából származott fia ifiabb Dókus József unokaöcsém, nálam a magzati vigasztalás hiányát kitűnő hűséggel és hozzám vonzó ragaszkodással pótolta, utóbb pedig lankadó éltem fáradalmait és a negyvenhat évekig viselt hivatalok közben elgyengült egészségem szenyvedéseit, nejével, Rátkay Biri kedves húgommal együtt ritka példájú gondszerű gyöngédséggel enyhíté és ápolá; mindazokban amik utánam halálommal akárhol maradnának, – bármily nemű, minőségű, ingatlan és ingó javak, borok, pénzek, számomra kötelezett adóssági tőkék, részvény és állam kölcsöni értékek, vagy egyéb, más nevezet alatt bírt és ezentúl bírható vagyonok légyenek azok, – közelébb említett, itt ezen megyebéli Sátorallya Újhely városában lakozó ifiab Dókus József unoka öcsémet birtoklási és szabad rendelkezési teljes joggal végrendeleti örökösömnek nevezem; de egyszersmind azt is rendelem: hogy eddig életben maradt két testvérjemnek, és felejthetetlen Szilvász-Dókus Ersébet nővérem gyermekeinek következő pénzbeli összegek alább elhatározott módon adattassanak ki úgymint:

34 Hermann István igazgató úr (Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára) írásos tájékoztatása, 2015. január 14. Hozzáteendő azonban az is, hogy a fürdőhelyek nem csak a gyógyulás színterei voltak, hanem a különböző – olykor tiltott – élvezeteknek is helyet biztosítottak. A balatoni fürdőkultúrára és fürdőéletre kimerítőbb jelleggel lásd például Katona Csaba több írását.

35 Leleőhelye: MNL BAZML SFL, XIII. 8. 5. doboz, Dókus László iratai...

2.) Borsod megyében Miskolcon lakozó Dókus Klára testvérnémnek régebben elhunyt férje néhai sógrom Tekintetes Barkasy Imre úr özvegyének három ezer conv. ftok és harminchat darab császári aranyok.

3.) Fentebb említett idősb Dókus József testvérbátyámnak, itt S. a. Újhelyben hasonlóképpen három ezer conv. ftok és császári aranyokban harminchat darabok.

4.) Már minthogy érintett áldott emlékezetű Dókus Ersébet testvérem s utóbb utána elholt férje néhai sógrom Tekintetes Szilvássy László Úr gyermekei sorában: itt ezen megyében Liszkán lakozó Szilvássy Susánna unokahúgomnak, elhunyt férje Tekintetes Pap István Úr özvegyének ezer conv. ftok és tizenkét darab császári aranyok.

5.) Lakását ezen megyében Sáros Nagy Patakon tartó Szilvássy Teréz unokahúgomnak most Tekintetes Farkas István Úr nejének szintűgy ezer conv. ftok és császári aranyokban tizenkét darabok, s végre

6.) Liszkán lakos és birtokos Szilvássy József unokaöcsémnek hasonlólag ezer conv. ftok és tizenkét darab császári aranyok.

7.) Ezen így részletesen elősorolt pénzbéli öszvegekből az, mi itten darabszám szerint császári aranyokban áll kijelölve, hasonlólag arany pénzben fizetendő, az pedig, mi ezeken kívül conv. fokra számítva tételük ki, adósaik által nevömre irt teljes biztosságú kötelezvényekben adandó ki, nevezett rokonaimnak, vagy illetőleg a korábbi halál által kimúlható rokonomat személyesítendő utódoknak; kiknek irányukban elhatározott akaratomat fejezem ki abban is; hogy a fentebb nevezett rokonaim által ez előtt tőlem felvett pénzek, a most itt végrendeletileg kijelölt pénzbéli öszvegek fejében nem számítandók be; – ha különben azon rokonaim közül némelyek kölcsön gyanánt írásban kiadott vagy ezentúl kiadandó kötelezvények mellett nem vettek, vagy veendőnek fel tőlem különös adóssági tőkét.

8.) Ezeknek folytán nyilvánítom továbbá: hogy fentebbi rokonaim között ifjabb Dókus József említett unoka öcsémnek is birtokában mostani végrendeletemet megelőzőleg, régebben még 1846 dik évben tett rokoni ajándékom mellett ment az itten Ó híd utcában 691dik szám alatt helyezett Sátor allya Újhelyi lakóház; – melyben a Pesten és utóbb Eperjesen folytatott hivatalom helyeiről nyugalomra kért lépésem után, az évnek általam fürdőben vagy más helyen nem töltött szakaszai alatt, nevezett unokaöcsémnek fentebb érintett gondteljes ápolását mint ideiglenes lakban élvezem ugyan jelenleg; – de az ily egyszerű lakás éltem megszűntével magában, vagy a körülményekhez képpent korábban is megszűnik, s ezen 691dik számú Sátor allya Újhelyi ház, úgy mint annak általános birtoka az újhelyi telekkönyvben és adókivetési lajstromban a házi tulajdonos, közelébb nevezett unokaöcsém saját neve alatt beiktatva van; abban továbbá is egész terjedelme szerint gyakran említett ifjabb Dókus József unokaöcsém s most kijelölt végrendeleti általános örökösömnél maradand.

9.) Fentebb kitett intézkedéseimen kívül másokra terjeszkedni rokoni viszonyaim helyezete kevésbé engedi ugyan; érzem mégis keblem mélyéből keletkező szükségét:

hogy ezen megyebéli S. a. Újhely városában kebeleztet helvét hitvallású egyházzal itten is emlékezzem; s midőn abban teljes megnyugtatómat találok: hogy ezen tisztelt egyházra gondjaimat ez előtt is kiterjeszhettem; – most halálom esetére az említett helvét hitvallású S. a. Újhelyi egyház mostani és ezután következő lelkészei számukra, évi díjuk gyarapításául négyszáz conv. ftnyi tőkét rendelék oly módon: hogy ennek száztóli hatos kamatját végrendeleti örökösöm évenként fizesse, ha pedig célszerűbbnek látná a fentebbi végre általam hagyott négyszáz conv. fknak lefizetését, azt a tőkének készpénzbeni letétele által teljesíthesse.

10.) Azokat, kik halálomkor nevem alatt kiadott évi szegődség mellett szolgálatomban lesznek, azon évnek, melyben halálom történik, egész folyamára kifizettetni, azon kívül pedig még egy évi fizetéssel elláttatni akarom.

11.) Ha többször említett unokaöcsém, azoknak, mikben végrendeleti örökösömmül neveztem, átvehetésében s illetőleg azokról rendelkezhetésben akadályozva lenne, az itt aggály nélkül említésben sem hozható szomorú csapás s korábbi véletlen halál esetére, mindazokban, az ő reményteljes, nekem már eddig is rokoni sok örömet nyújtó Dókus Gyula és Dókus Ernő frait s velők együtt kedvesen fejlődő Dókus Margit leányát utóbbi egyetemes végrendeleti örökösömmé nevezem; kikre nézve, ha a mostoha sorsnak sujtoló csapása ismét újabb végrendeleti örökösök helyettesítésének szükségét idézné elő, ez aggasztó esetben gyakrabban érintett ifjabb Dókus József unokaöcsémnek testvéreit: itt S. a. Újhelyben lakó Nyomárkay-Dókus Amália, továbbá Ung megyének Vaján helységében lakozó Fekesházy-Dókus Teréz és Bernát-Dókus Mária, végre pedig lakását szintűgy Ung megyében, Szürtén tartó Kovács-Dókus Susánna unokahúgaimat helyettesített végrendeleti egyetemes örökösök gyanánt jelölöm ki.

12.) Végrendeleti örökösömmnek kötelességül tészem: hogy az utolsó halálos betegségem alatt okozható, általam talán éltében ki nem elégíthető költségekről, úgy szinte azokról is, melyek eltemettetésemet és utolsó rendeletemnek végrehajtását érdeklik, gondoskodják; melyeken kívül, hogy más féle terhek engemet nem érdekelhetnek, s én régibb törekvésem után átalján fogva senkinek sem tartozom, azt ezennel annak kifejezése mellett nyilvánítom: miszerint itt a 2k 3k 4k 5k 6k 9k és 10dik cikkeken kijelölt pénzbéli öszvegek s hagyományokon kívül egyéb javakra rokonaimnak és másoknak legkisebb igényök és követelések sem lehet, –s az általam ezen végintézkedésben legelő befoglalt javaim és vagyonaik, úgy a mint halálomkor fennmaradnak, akkori birtokomból a fentebbiek értelmében, kinevezett végrendeleti örökösömmnek azonnal tulajdoni sajátsággal által adandók lesznek.

Melyekben határozatván ezen szabad akaratomból folyt s éretten megfontolt végrendeletem, azoknak, mik ebben foglaltatnak, végrehajtásukra Abauj-Torna megye kebelében bárczai birtokában lakozó Tekintetes Bárczay Dániel Urat, kedvesen tapasztalt szilárd tiszta jelleménél s nyájas és szívélyes hajlamánál fogva tiszteletteljesen kérem, azon esetre pedig, ha kérelmemet nem teljesíthetné, s a végre hajtásban

bármiképpen gátolva lenne, ezzel itt, Sátor allya Újhelyben lakó s barátságos bizodalमत teljes mértékben tartó tekintetes Stépán Mihály Urat bízom meg; s így az egészen saját kezűleg írt végrendeletemet 3 egyenlő példányokban nevem alá írásával és szokott pecséttemmel erősítem. Sátor allya Újhelyben 1858 dik évi Május hónap 15 dik napján.

Dókus László

FORRÁSOK

- MNL BAZML SFL – Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára, Sátoraljaújhelyi Fióklevegtár V. 1. *Sátoraljaújhely város iratai* (1111) 1617–1848 (1898). XIII. 8. *A csabacsüdi Dókus család sátoraljaújhelyi levéltára*. 2. doboz. *Birtokjogi iratok, családi levelek (1636) 1699–1849*. 5. doboz. *Vegyes családi levelezés, 1850–1918* csomó. 5. doboz. *Dókus László iratai...* csomó. 5. doboz. *Dókus László iratai 1807–1858* (magán és hivatali iratok 1807–1853, végrendelete 1858) csomó.

IRODALOM

BARTA János, ifj.

2011 „Urak és parasztok” Sátoraljaújhelyen a 18. század végén. (A földbirtoklás és a földhasználat szerepe a város társadalmának megoszlásában). *Széphalom. A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve* 21. Kazinczy Ferenc Társaság, Sátoraljaújhely, 327–339.

CZÉGÉNY Istvánné

2000 *Jászberényi végrendeletek a 18–19. századból*. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár, Szolnok. (A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Közleményei 4.)

CSIFFÁRY Gabriella (vál., szerk.)

2006 *Testamentum. Magyar végrendeletek gyűjteménye*. Vince Kiadó, Budapest, 2006.

DONGÓ Gy[árfás] Géza

é. n. Az alkotmányos újjászervezés kora (1867–1905). In: BOROVSZKY Samu (szerk.): *Zemplén vármegye és Sátoraljaújhely r. t. város*. Apollo Irodalmi Társaság, Budapest. <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0026/21.html>. (Hozzáférés: 2015. augusztus 18.)

FEJES István

1889 *A sátoralja-újhelyi ev. ref. egyház története 1522–1889-ig*. K. n., Sátoralja-Újhely.

FENYVES Katalin–HALMOS Károly

2010 Kvantifikáció és identifikáció. Baumgarten Bernát végrendeletének olvasatai. In: BÓDY Zsombor–HORVÁTH Sándor–VALUCH Tibor (szerk.): *Megtalálható-e a múlt? Tanulmányok Gyáni Gábor 60. születésnapjára*. Argumentum, Budapest, 181–193.

HORN Ildikó

2007 Nemesasszonyok végrendeletkezési szokásai az Erdélyi Fejedelemségben. In: ERDÉLYI Gabriella–TUSOR Péter (szerk.): *Mindennapi választások. Tanulmányok Péter Katalin 70.*

születésnapjára. MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 325–346. <http://mek.oszk.hu/09300/09378/09378.pdf>. (Hozzáférés: 2015. augusztus 15.)

HÖRCSIK Richárd

1996 *A sárospataki református kollégium gazdaságtörténete 1800–1919*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Sárospatak.

IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor–TÓTH Ágnes (szerk.)

2002 *Kecskeméti testamentumok I. (1655–1767)*. Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, Kecskemét.

KEMÉNY János (szerk.)

2005 *Duna-Tisza közti mezővárosi végrendeletek 1738–1847*. Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, Kecskemét. (Forráskiadványok 9.)

KOMPORDAY Levente

2002 A csabacsüdi Dókus család. *Széphalom. A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve* 12. Kazinczy Ferenc Társaság, Sátoraljaújhely, 153–161.

KOVÁTS Dániel (szerk.)

2001 *Sátoraljaújhely lexikona*. Kazinczy Ferenc Társaság, Sátoraljaújhely.

KOVÁTS Dániel

2008 *Sátoraljaújhely helynevei és történeti topográfija*. Kazinczy Ferenc Múzeum, Sátoraljaújhely. (A sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Múzeum Füzetei VI.)

MAGYAR...

1905 *Magyar nemzetségi zsebkönyv*. Második rész: Nemes családok. Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság, Budapest.

MÁTAY Mónika

2002 *Halál, akarat, törvény. Testamentumok és hagyatéki perek a 18–19. századi Debrecenben*. Doktori disszertáció, Debrecen. 2004 *Historiográfiai viták a testamentumról*. *Korall*, 15–16. szám (2004. május), 248–270.

NAGY Iván

1860 *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal* 8. kötet. Ráth Mór, Pest.

1862 *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal* 9. kötet. Ráth Mór, Pest.

1863 *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal* 10. kötet. Ráth Mór, Pest.

1865 *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal* 12. kötet. Ráth Mór, Pest.

NÉMETH Zoltán (szerk.)

1987 *Testamentumok, osztályos egyezségek Nyíregyházán 1759–1792*. Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár, Nyíregyháza. (Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár Kiadványai II., Közlemények 2.)

OLÁH Tamás

2013 Kossuth Lajos ifjúkora (1802–1832). In: NYÍRI Péter (szerk.): *Testvérműzsák Kazinczy korában. Előadások, tanulmányok, beszélgetések*. A Magyar Nyelv Múzeumáért Alapítvány, Sátoraljaújhely-Széphalom. (Műzsák Kertje. A Magyar Nyelv Múzeuma Füzetei 1.)

PÁLMÁNY Béla

2011 *A reformkori országgyűlések történeti almanachja 1825–1848*. Argumentum, Budapest.

PAPP Klára

2013 Egy 18. századi erdélyi hagyaték. In: PAPP Klára–PÜSKI Levente (szerk.): *A magyar arisztokrácia társadalmi sokszínűsége, változó értékek és életviszonyok*. Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen. (Speculum Historiae Debreceniense 12.)

RÁCZ István

1983 *Debreceni végrendeletek 1595–1847*. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, Debrecen. (A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 8.)

RÁCZ Kálmán

1897 Unió törekvések a negyvenes években. (Első közlemény). *Protestáns Szemle* 9. (6) 361–378.

REISZIG Ede, ifj.

é.n. „Zemplén vármegye nemes családjai.” In: BOROVSZKY Samu (szerk.): *Zemplén vármegye és Sátoraljaújhely r. t. város*. Apollo Irodalmi Társaság, Budapest. <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0026/22.html> (Hozzáférés: 2015. augusztus 18.)

SASFI Csaba

2013 *Gimnazisták és társadalom Magyarországon a 19. század első felében*. Korall, Budapest. (Társadalomtörténeti monográfiák 4.)

SZABAD György

1979 Az önkényuralom kora (1849–1867). In: KOVÁCS Endre (főszerk.)–KATUS László (szerk.): *Magyarország története 1848–1890*. I. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest.

UGRAI János

2007 *Önállóság és kiszolgáltatottság. A Sárospataki Református Kollégium 1793–1830*. L'Harmattan, Budapest.

VÁCZY János (szerk.)

1901 *Kazinczy Ferenc levelezése* XI. kötet (1813. augusztus 1. – 1814. június 31.). Magyar Tudományos Akadémia, Budapest

VÁCZY János

2012 *Kazinczy Ferenc és kora*. Sajtó alá rendezte KOVÁTS Dániel. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.

VÁLYI Pál

1858 *A birói hivatal magas állása! Emlékebeszédben néhai méltóságos csabai Dókus László urnak, az eperjesi csász. kir. főtörvényszék nyugalmazott elnökének és sz. István apos. magyar király jeles rende kiskeresztesének gyászünnepén szeptember 12. 1858. K. n., Sátoralja-Ujhely.*

VÖLGYESI Orsolya

2010 Etika és politika. (Kazinczy és az 1827-es Zemplén vármegyei tisztújítás.) In: DEBRECZENI Attila–GÖNCZY Monika (szerk.): *Ragyogni és munkálni. Kultúratudományi tanulmányok Kazinczy Ferencről*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 306–318.

THE LAST WILL AND TESTAMENT OF LÁSZLÓ DÓKUS

Keywords: László Dókus, Zemplén historical county, will and testament, gentry, mentality

The testament published – even though the life of its creator can only be pieced together from other sources – provides data on a person who had a rather extraordinary career as a protestant gentry. After partly climbing the county's social ladder, László Dókus held the title of prothonotary from the mid-1830s, and then became the chairman of the district court of Eperjes in the early 1850s. This meant that part of the riches bequeathed in the testament (of which sadly no detailed inventory had been made) came from the payments of his mandates and the rest from the family's conscious efforts of building up wealth, such as wineries, lands and the purchase and renting of buildings.

Since László Dókus did not have any lineal descendants, he had to make his cousin the heir-at-law, partly out of compelling circumstance and partly to still support future generations, however he also took care of other members of his family. He bequeathed a significant amount of money to the Reformed Church of Sátoraljaújhely as well. Based on all this we get a picture of the family, one that profited for centuries from both magisterial and agricultural work, one that valued wealth and culture alike and one that passed on the same mentality to future generations. The testament is made unique by the sentiments it occasionally echoes about his pain, stemming both from his illness and from the lack of a family of his own; and while the document itself is not particularly interesting, it may allow us a better understanding of the career of a gentry.

[Translated by Csaba Medve]

Bodnár, Krisztián